

УДК 330.013:339.9

І.І.Топішко, Н.П.Топішко

Національний університет «Острозька академія» (Острів)

ПЕРСПЕКТИВИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Глобалізація розглядається як одна з форм соціально-економічної динаміки, яка породжує різноманітні локальні кризи. Охарактеризовано її вплив на національну економіку.

Економічна криза є складовою механізму саморегулювання ринкової економіки. Серед її завдань - відновлення суспільного виробництва на новій науково-технічній базі, підвищення його ефективності, збалансування порушених внаслідок «перегріву» пропорцій сукупного попиту і сукупної пропозиції.

До початку ХХІ ст. економічні кризи були, як правило, кризами перевиробництва. Світова криза 2008 р. стала фінансово-економічною, спекулятивною і глобальною. Вона проявилася у локальних кризах (іпотечних, боргових, виробничих, банківських, будівельних, регіональних).

Характер останньої світової кризи та глобалізації активно аналізується як зарубіжними науковцями (Д.Сорос, Дж.Стігліц, У.Бек та ін.), так й вітчизняними (В.Геєць, В.Клочко, А.Чухно та ін.). У багатьох дослідженнях підкреслюється небезпека поглиблення нестабільності національної та світової економіки як наслідок їх кумулятивного ефекту [1, с. 27].

Світову фінансову кризу останніх років деякі вчені розглядають як системну, зумовлену фундаментальними проблемами сучасності, пов'язаними з концепцією лібералізму. Вчені підкреслюють її багаторівневий, всеохоплюючий характер. Наголошують, що це криза цивілізаційного устрою світу, де в основі лежать принципи поведінки економічної (раціональної) людини, наслідком якої є поглиблення соціальних суперечностей, посилення диференціації суспільства [2, с. 37]. Вважають, що вона є проявом головної суперечності сучасної фінансово-економічної системи – між виробництвом реальної вартості та рухом її грошових і фінансових форм [2, с. 40]. Постійна гонитва за прибутком поступово, але цілеспрямовано призвела до формування руйнівних світових економічних криз, перенасичення споживчого ринку, деіндустріалізації та поступової детериторизації малих країн, їх втрат від конкуренції з боку країн-лідерів і глобальних корпорацій [3]. Інші вчені вбачають в ній лише спекулятивний характер [4].

Рушійними силами цієї кризи, як правило, називають циклічність ринкової економіки, іпотечну кризу в розвинутих країнах, «перегрів» кредитного і фондового ринків, спекуляції на світовому ринку нафти. В умовах стрімких глобалізаційних процесів інтернаціоналізації господарських зв'язків, лібералізації світової економіки, універсалізації і модернізації життя, детериторизації спекулятивний капітал, шукаючи надприбутків, вільно увійшов на ринки слаборозвинутих країн. Посилилася їх сировинна орієнтація на світових ринках. Таким чином було відтерміновано час кризи більш розвинутих економік.

Криза відіграла роль «спускового гачку» не тільки для нового етапу науково-технічного оновлення виробництва, а й економічного і політичного переформатування світу, нерівномірності розвитку країн, наслідки якої неоднозначні для соціально-економічних систем, зокрема України.

Для країн, що розвиваються, невиправдано високий рівень лібералізації економіки, відплив коштів за кордон, необачне зростання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання (банків, населення, підприємств), різке зниження попиту на експортну продукцію під час кризи мало особливо негативні наслідки. Це падіння ВВП України на 15%, обсягу промислового виробництва - на 21,9%, девальвація гривни - на 83% [5, с. 5].

Такі наслідки кризи ще міцніше прив'язали слабкі економіки до високорозвинутих країн, посилили глобальну їх залежність, перетворюючи на аграрно-сировинні, допоміжно-

обслуговуючі, однобічно спрямовані та відсталі. Реалізується агресивна політика прориву країн-лідерів за рахунок решти світу [1, с. 30].

Дослідники підкреслюють можливість глобалізації вносити аструктивні ефекти у функціонування слабких економік [1, с. 29]. Відкритість ринку стимулює сировинний експорт, поглиблює кризу в інших галузях через їх деіндустріалізацію, вплив капіталу і робочої сили, загострює соціальні та моральні проблеми. Це особливо небезпечно за умов необхідності розвитку п'ятого та шостого технологічних укладів для перебудови виробничо-технологічної структури таких країн [6, с. 4].

Глобалізація має економічний, політичний, технологічний, соціальний, культурний, моральний, військовий аспекти. Найбільше вона проявляється в капіталістичній експансії і підпорядкуванні інших способів виробництва й обігу, гегемонізації її цінностей у світовому масштабі [7, с. 131-132].

Це система заходів об'єктивного і суб'єктивного характеру, що використовується високорозвинутими країнами і наднаціональними структурами, для концентрації управління продуктивними силами світу. Вона ґрунтується на лібералізації торгівлі, активному русі фінансового капіталу і робочої сили між країнами, інформаційній і технологічній революції. Супроводжується значними за обсягами інвестиціями і трансакціями капіталів, цілі й об'єкти яких все частіше розташовано за національними межами. Її рушійною силою є експансіоністська економічна політика ТНК, транснаціональних банків, розвинутих держав, регіональних інтеграційних угруповань поза своїми кордонами. Антикризову політику переважної більшості країн орієнтовано на збереження чинної фінансової системи.

Отже, в основі сучасної світової динаміки є криза процесів відтворення й розподілу суспільних благ, виробничих і фінансових механізмів. Її рушійні сили є інструментами форматування нової глобальної системи відносин.

У таких умовах постає проблема оптимізації моделі розвитку національної економіки, зокрема співвідношення державного регулювання та саморегулювання ринку. Потрібно звернути увагу, що уряд України, виконуючи положення Вашингтонського консенсусу, МВФ та Світового банку (які повністю ігнорують інституційний фактор модернізації слаборозвинутих економік), занадто абсолютизує ефективність роздержавлення та приватизації, дерегуляцію економіки. Це згубно впливає, підкреслюють вчені, на соціально-економічний розвиток. Так, до початку 2000-х років країни Балтії втратили до 40% ВВП, Україна, Грузія і Молдова – до 65% [8, с. 18]. За даними Держкомстату в 2012 р. ВВП України склав 72% від рівня 1990 р. [9].

Державне регулювання має антициклічний напрям. Забезпечити його може тільки держава, а не приватний бізнес. Для макроекономічної стабілізації економіки варто враховувати, що в розвинутих країнах світова фінансова криза проявилася як іпотечно-банківська, а в слаборозвинутих – як криза платіжного балансу. Відносна стабілізація світової економіки, яка спостерігається останнім часом, на думку експертів, не буде тривалою. Фундаментальні основи глобальних криз залишилися. Тому потрібно:

- проводити виважену фінансову політику, забезпечити політичну стабільність в країні;
- зменшити структурний дисбаланс економіки щодо надмірно високої експортної залежності;
- посилити контроль за діяльністю банківської системи та провести її націоналізацію;
- перенаправити кредитні потоки на фінансування стратегічних галузей національної економіки;
- повернути довіру до банківської системи і здійснити мобілізацію заощаджень суб'єктів економіки на розвиток країни;
- забезпечити реалізацію стратегії формування конкурентоспроможності (розробка моделей модернізації економіки та її безперервність, інноваційний тип розвитку, нові технології у реальному секторі економіки, режим ресурсозбереження та ощадливості);

- мотиваційний механізм економіки орієнтувати на внутрішнього споживача, розвивати внутрішній ринок;
- інвестування національної економіки орієнтувати на галузі виробництва якісних споживчих товарів;
- активізувати формування попиту на вітчизняну продукцію та стимулювання її збуту;
- вдосконалювати систему оподаткування в напрямі активізації її стимулюючої та регулюючої функції;
- підвищити дієвість системи регулювання ціноутворення, перш за все зниження рівня доларизації економіки тощо.

Перспективи подальшого розвитку ситуації нечіткі: як песимістичні, так й оптимістичні. В умовах формування інформаційного середовища швидко знецінюється індустріальне виробництво, втрачається конкурентоспроможність такої економіки. Це супроводжується відпливом національного капіталу. В умовах відкритої і високо лібералізованої економіки із диктатом олігархічного капіталу держава неспроможна протистояти цим процесам. Оптимістичний напрям ґрунтується на стимулюванні нового типу суспільного розвитку на основі посилення національного інтелекту. Проблема полягає не тільки в готовності суспільства сприйняти радикальні процеси, сконцентрувати зусилля й можливості, а й у ставленні до цього наднаціональних світових структур та ТНК.

Список використаних джерел

1. Ключко В. Глобалізація та особливості сучасної економічної кризи / В.Ключко // Економіка України. - 2011. - № 9. - С. 27-37
2. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А.Гриценко // Економіка України. - 2010. - № 4. - С. 37-46.
3. Тарнавский В. Европейский кризис и европейская стратегия Украины // Еженедельник «2000». - 11 ноября 2011 г. – А-4.
4. Сколотяний Ю. Без нас // Дзеркало тижня. – № 2 (50). – 21 січня 2012 р.
5. Геєць В. Формування і розвиток фінансової кризи 2008-2009 років в Україні / В.Геєць // Економіка України. - 2010. - № 4. - С. 5-15.
6. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А.Чухно // Економіка України. - 2010. - № 2. - С. 4-13.
7. Крапивний І.В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку. - Вісник СумДУ. Серія «Економіка». - 2008. - № 1. – С. 129 – 137.
8. Длугопольський О.В. Інституційний вимір розвитку соціального капіталу: теоретико-методичні та прикладні аспекти / О.В. Длугопольський // Економіка України. - 2012. - № 12. - С. 17-29.
9. Держкомстат України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.cv.ukrstat.gov.ua